

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ У КИЄВІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Друга половина ХІХ ст. стала важливим етапом у розвитку музейної справи у Києві. Поповнювалися фонди і експозиції раніше відкритих музеїв при Київському університеті і духовній академії. Переважно більшість матеріалів становили археологічні знахідки на теренах Києва та інших міст України¹.

Велику роль у збереженні вітчизняних пам'яток історії відіграв створений Миколою І ще 1835 року спеціальний комітет для пошуку старожитностей. За поданням цього комітету і був започаткований при Київському університеті музей для їхнього зберігання². В університетському музеї на 1884 р. нараховувалося більше 6,5 тис. предметів старожитностей³. Справжньою окрасою цього музею був нумізматичний кабінет (мінц-кабінет), створений 1834 р. Зусиллями його завідувачів бібліотекарів університету П.Яворського, А.Красовського, Я.Волошинського, ад'юнкта кафедри грецької словесності К.Страшкевича, доцента В.Іконнікова, професора В.Антоновича колекція монет постійно поповнювалася⁴. Якщо у 1835 р. тут зберігалось 173 монети, що були передані з волинського ліцею, то вже 1884 року тут було 345200 монет і медалей різних часів і держав⁵.

З цінними матеріалами музею та кабінетів, що існували для своїх наукових студій вчені Петербурга, Будапешта, Копенгагена, Ліона, Калькутти⁶.

Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії був відкритий для відвідувачів за ініціативою тодішнього її ректора Філарета 1872 року. До 1880 р. тут вже нараховувалося понад 10,6 тис. експонатів⁷.

Однак, слід зазначити, що музеї та кабінети (при університеті, наприклад, були такі: зоологічний, мінералогічний, ботанічний, агрономічний, анатомічний), в основному, використовувалися для наукових та

навчальних цілей. Доступ широких мас в них був дуже обмежений⁸. Так, наприклад, зоологічний кабінет при університеті для відвідувачів був відкритий тільки один раз на тиждень — у четвер з 15 до 17 години. Церковно-археологічний музей відчинявся для широкого загалу також тільки на дві години, але вже у більш прийнятний день — неділю. Засуджуючи таку незадовільну роботу музеїв та кабінетів міста, газета "Заря" зазначала, що необхідно, щоб вони були відкриті двічі-тричі на тиждень. Тут повинні читатися лекції та проводитися екскурсії. Ще більш недоступними були приватні колекції, що утворювалися з предметів, які знаходили під час археологічних розкопок, або випадково — у зв'язку з земляними роботами задля планування нових вулиць. Так, у місті був археологічний музей Т.Кибальчича, і хоча з 1877 р. він був відкритий для відвідувачів, однак великого впливу на мешканців не мав, оскільки "про нього мало хто знав"⁹.

Такі приватні колекції дуже часто вивозилися в інші міста, а іноді й за кордон¹⁰, оскільки в Києві не було єдиного центру, що стежив би за найбільш цінними знахідками, займався формуванням фондів. А це, своєю чергою, не давало можливості систематизувати матеріал і на його основі вивчати становлення матеріальної і духовної культури народу. У зв'язку з цим демократична інтелігенція міста неодноразово порушувала клопотання про організацію в Києві історичного музею, у фонди якого повинні надходити матеріали з історію краю¹¹. Тривалий час різні проекти створення музею залишалися "благими починаннями". На одному з прохань, поданому 1880 р., губернатор написав: "За відомостями, зібраними в губернії, в установах подібного роду потреби немає"¹².

Тільки 1894 р. під тиском прогресивної громадськості був створений підготовчий комітет для улаштування музею. Згодом питання це перейшло у відання Товариства

мистецтв, що з 1897 р. отримало назву Товариства старожитностей і мистецтв¹³. Його першим головою був обраний археолог Б.Ханенко. Активну участь в організації музею брали М.Біляшівський, археолог В.Хвойка та ін.¹⁴ За статутом, який був затверджений того ж 1897 року, метою Товариства було збирання пам'яток старовини і мистецтв "як в інтересах науки, так і з метою розвитку естетичного смаку і художньої освіти"¹⁵.

Наприкінці 90-х рр. XIX ст. громадськість домоглася будівництва для музею спеціального приміщення. В декількох кімнатах ще незакінченого будинку розмістилася археологічна виставка під час роботи XI Всеросійського археологічного з'їзду, яка і поклала початок його історії¹⁶. На цей час, головним чином завдяки пожертвам жителів міста, фонди музею вже нараховували до 10 тис. експонатів¹⁷.

Не зважаючи на те, що спеціальне приміщення для музею у місті з'явилося тільки наприкінці XIX ст., громадськість намагалася періодично знайомити жителів з найбільш цікавими знахідками. Так, під час роботи III-го у 1874 р. та вже згаданого XI-го у 1899 р. археологічних з'їздів у Києві були організовані виставки старожитностей.

На виставці, організованій до III-го археологічного з'їзду, були представлені матеріали кам'яного, бронзового та залізного віку. Спеціальний розділ був присвячений археологічним матеріалам, знайденим на території Києва. Тут були експонати з музеїв Київського університету, Московського археологічного товариства, Одеського товариства історії і старожитностей, приватні колекції. У виставці брали участь і зарубіжні музеї. В одній із кімнат університету, де була розташована виставка, розмістилася колекція монет Сербського вченого товариства¹⁸.

Виставка до XI Всеросійського археологічного з'їзду складалася із 7 відділів. Особливу цікавість виклав картографічний відділ, в якому були представлені експонати 20 різних організацій. Серед них: Академія наук, географічний музей Московського університету, Публічна бібліотека в Петербурзі, Варшавський університет та ін. Крім того,

на виставку надіслали матеріали приватні колекціонери з Києва, Москви, Ялти, Стокгольма, Амстердама та інших міст¹⁹.

І хоча серед експонатів музею і виставок на той час було вже чимало цінних для науки речей, цілісної уяви про історичний процес вони не давали. Майже повністю були відсутні предмети матеріальної та духовної культури окремих періодів історії українського народу.

Отже, у другій половині XIX ст. музейна справа у Києві, незважаючи на реакційну політику царського уряду в культурно-освітній сфері в цілому в країні, і в Україні зокрема, зусиллями національно свідомої інтелігенції торувала собі шлях до народу. На її думку, музеї, поряд з іншими культурно-освітніми закладами, повинні були стати не тільки скарбницями збереження української спадщини, а й центрами виховання національної свідомості.

С. Кулінська

1 Мезенцева Г.Г. Музеи Украины. - К., 1959. - С. 8.

2 Белая О. Професор В.Б. Антонович про історію міністерства Київського університету // Академія пам'яті Володимира Антоновича. 16-18 березня 1993 р., м.Київ. Доповіді та матеріали. - К., 1994. - С. 107-108.

3 Историко-статистические записки об учебных и учебно-вспомогательных учреждениях императорского университета св.Владимира (1834-1884). - К., 1884. - С. 58, 59-75.

4 Белая О. Вказ. праця. - С. 108, 109, 110.

5 Там само. - С. 108, 110.

6 Историко-статистические записки об учебных и учебно-вспомогательных учреждениях императорского университета св.Владимира (1834-1884). - С. 58, 59-75.

7 Заря. - 1880. - 28 декабря.

8 Беляшевский Н. Церковно-археологический музей при Киевской духовной академии (По поводу 25-летия) // Киевская старина. - 1898. - №10. - С. 72.

9 Заря. - 1880. - 12 дек.

10 Лазаревский А. К истории будущего Киевского музея // Киевская старина. - 1893. - №1. - С. 170.

11 Беляшевский Н. К вопросу о программе Киевского музея Древностей и Искусств // Киевская старина. - 1990. - №3. - С. 186-187.

12 Цит. за кн.: Мезенцева Г.Г. Музеи України. - К., 1959. - С. 10.

13 Лазаревский А. Проект Киевского музея Древностей и Искусств // Киевская старина. - 1898. - №6. - С. 91-92.

14 Бондар М.М., Мезенцева Г.Г., Славін Л.М. Нариси музейної справи. - К., 1959. - С. 9.

15 Устав Киевского общества древностей и искусств. - К., 1897. - С. 1.

16 Дудник І.О. Державному історичному музею Української РСР - 80 років // Укр. істор. журн. - 1979. - №9. - С. 156.

17 Мезенцева Г.Г. Вказ. праця. - С. 11.

18 Указатель выставки при третьем археологическом съезде в Киеве. 1874 г. 2-22 августа. - К., 1874. - С. 1-10, 15, 79.

19 Каталог выставки XI-го Археологического съезда в Киеве (В издании университета св.Владимира). - К., 1899. - С. 5-73.

КРАЄЗНАВЧІ МУЗЕЇ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Краєзнавство в сучасних умовах виступає своєрідною політичною підосновою в державотворчих процесах. Дослідження історії рідного краю, його культури, традицій є важливим чинником у відродженні духовності. Суспільство, осмислюючи свою історію, зберігаючи і примножуючи скарбницю історико-культурної спадщини, формує у кожного громадянина почуття бережливого ставлення до минувшини свого народу, пам'яток історії і культури, а, отже, воно життєздатне, спроможне творчо розвиватись. Краєзнавство є невід'ємною складовою у відродженні національної свідомості, становленні нового духовного простору як у світовому співтоваристві, так і в державі, зокрема.

Активізація краєзнавчого руху на сучасному етапі віддзеркалює позитивні зрушення в духовному житті країни. Долаючи труднощі, часом об'єктивного характеру, краєзнавчі осередки спрямовують всі зусилля на вирішення основних завдань щодо збереження духовних цінностей, формування високоосвіченої і висококультурної особистості. Важливе місце в цьому процесі належить краєзнавчим музеям, науковим, культурно-освітнім центрам на місцях, "своєрідним народним кафедрам пропаганди і популяризації рідного краю"¹.

Музеї краєзнавчого профілю збирають, зберігають, вивчають і експонують

матеріали, що розповідають про природу, економіку, історію і культуру краю. Їхні збірки об'єднують колекції досить широкого діапазону: геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні знаряддя праці, вироби місцевих промислів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо. Специфіка краєзнавчих музеїв полягає в тому, що вони поєднують риси музеїв історичного і природничо-наукового профілів, іноді мають ще художні, літературні чи меморіальні відділи. Тому їх відносять до групи музеїв комплексного профілю. Історія створення краєзнавчих музеїв сягає ще в дореволюційний період, коли наприкінці XIX ст. в Україні почали виникати провінційні (місцеві) музеї. Саме вони за своїм змістом були прообразами краєзнавчих осередків, поширення яких тісно пов'язане з розвитком краєзнавчого руху в Україні на поч. 20-х рр. XX ст.

Слід зазначити, що зміст, структура, функції місцевих музеїв обговорювались в наукових колах музеєзнавців ще на поч. XX ст. Зокрема, в 1912 р. на Попередньому музейному з'їзді в Москві порушувались ці питання, було прийнято запропоноване музеєзнавцем М.Ф.Біляшівським визначення: "Місцеві музеї повинні мати характер музеїв культурно-історичних і природничо-історичних, з відділами: історико-археологічним, етнографічним, художнім і худож-